

מלאכת הוצאה

הגדרת מהותה ותולדותיה'

ר' אוריה חלקיה

ראשי פרקים:

- א. לימוד איסור עשיית מלאכה ממלאכת המשכן
- ב. הגדרת המושג מלאכה
- ג. הוצאה כמלאכה
- ד. מקור לימוד איסור הוצאה
- ה. דיוקים בשיטות הראשונים בחסרון מלאכת הוצאה
- ו. הגדרת המושג תולדה
- ז. לימוד תולדות בהוצאה
- ח. הגדרת המושג הכנסה
- ט. הוצאה שעשיר והוצאה דעני

א. לימוד איסור עשיית מלאכה ממלאכת המשכן

לפני שניגשים לעסוק במלאכת הוצאה צריך להתבונן קצת על המושג מלאכה. התורה אמרה "לא תעשה כל מלאכה" ולא נותר לנו אלא לדעת מה כלול באיסור זה, לדעת איך מפענחים זאת, איך כלולות ל"ט מלאכות במילים האלו, ומההבנה הזאת מגיעים להוצאה מרשות לרשות. יסוד הבנת איסור עשיית מלאכה באופן פשוט כמו שמבואר בדף מ"ט, ע"ב הוא ההיקש, הסמיכות, של שבת למשכן בפסוקי התורה. אפשר להבין את הסמיכות למשכן בשלושה אופנים שונים. דרך אחת היא סמיכות כסימן, כלומר, המלאכות האסורות באיסור עשיית מלאכה בשבת נמצאות ומפורטות במשכן, יש איסור לעשות מלאכה בשבת ומה שעושים במשכן זאת הכוונה באיסור. לא בגלל שזה במשכן, אלא כי זה מלאכה. יכלה התורה לכתוב את כל הל"ט מלאכות ברשימה של איסורים, במקום זאת הסמיכה התורה את האיסור למשכן, שכביכול במקרה אותם המלאכות שנעשות בו הן אותן המלאכות שאסור לעשות בשבת. דרך שניה להבין היא שהסמיכות למשכן אינה מקרית, אלא שהאיסור הוא לא תעשה מלאכות שהיו במשכן, לא כל מלאכה נאסרה אלא רק מלאכה שהייתה במשכן היא מלאכה חשובה שנאסרה. היות המלאכה במשכן היא סיבה להגדרת מלאכה כאסורה. אסור לדוגמא לבשל בשבת כי היה בישול במשכן ולכן בישול חשוב מלאכה לעניין איסור עשיית מלאכה בשבת. יש מלאכות בעולם שאינן חשובות לגבי איסור מלאכה בשבת כמלאכות, אסור לעשות בשבת מלאכות חשובות, והמדד לחשיבות הוא היותן במשכן. על פי ההסבר הזה, הקשר למשכן אינו מקרי לאיסור המלאכה בשבת, אבל גם לא סיבה לאיסור המלאכה, אלא רק להגדיר את המעשה כמלאכה. דרך שלישית היא שהמשכן הוא סיבת האיסור, כתבה התורה שאסור לעשות מלאכות שהיו במשכן בשבת, לא שאסור

לעשות מלאכות והמשכן מלמד את גדרי האיסור אלא אסור לעשות מלאכות שהיו במשכן בשבת, כל אחת ממלאכות המשכן נאסרה בפני עצמה, והדרך לצוות הייתה על ידי ציווי כללי סמוך למשכן. סיבת איסור זריעה היא כי אסור לזרוע. זה מעלה שאלה, האם יש איסור אחד או ל"ט איסורים? זה אולי נפק"מ לניסוח ההתראה, יש מח' ראשונים מה צריך להיות נוסח ההתראה, על המעשה הספציפי או על עשיית מלאכה בשבת באופן כללי. אפשר להסביר את הדרך הזאת כאיסור להמשיך את מלאכת המשכן בשבת, האיסור מצד המשכן ולא מצד השבת. מכל מקום, לא משנה באיזה דרך נסביר איך לומדים מהמשכן לשבת, צריך לשאול מה לומדים ממנו. אנו לא יודעים עדיין שיש ל"ט מלאכות, יש משכן והולכים וסופרים כמה מלאכות נעשות בו. בתוס' בדף מ"ט: משמע שיש דרך נוספת שלמדנו את כל מלאכות שבת מסברא וחז"ל הצמידו למשכן כאסמכתא בלבד. אבל הדרך הפשוטה היא שלומדים מהמשכן בין אם כסימן ובין אם כסיבה, וצריך לברר את המלאכות האלו.

ב. הגדרת המושג מלאכה

אנחנו יודעים שנעשו במשכן גם מעשים שאינם מלאכות אסורות. לדוג' שמרו שלא יגנבו את הדברים, זאת לא מלאכה. למרות שהמעשה הוא ביחס לחפץ, לא כל דבר אסור, אלא כל מלאכה אסורה. צריך לשאול מה עושה פעולה למלאכה? מה מגדיר מלאכה? באופן פשוט המאפיין את המלאכות הוא הבאת דבר ממצב אחד למצב אחר. למשל ב"סידורא דפת", מתחילים בחרישה אח"כ זריעה וכו'. חל שינוי מצב, הגעה מא' לב'. בישול שלא הגיע לבן דורסאי אינו נחשב בישול, לא כי צריך עוד שתי דקות כדי שיחשב בישול אלא כי לא הייתה הגעה למצב הבא, הבאת דבר ממצב למצב, לא היה שינוי במאכל מאינו ראוי לאכילה לראוי לאכילה. ממצב א' למצב ב'. כך בזריעה, קצירה וכו'. דישה לדוג', חייבים לבודד את החיטה, אז מפרקים מהקשים. חייבים גם לברור. אם נשארים במצב שלפני הברירה נמצאים במצב שונה לחלוטין מאשר המצב שאחרי הברירה. המלאכה היא לעשות את התוצאה, או לעשות את הפעולה שמביאה לתוצאה, למצב החדש. כמובן עיקר איסור שבת הוא איסור על הגברא, אסור לאדם לבשל. האדם הפעולה והתוצאה הם מרכיבי המלאכה. בגלל שיש תוצאה יש פעולה מאחוריה ומאחורי הפעולה יש פועל. לכל אחד מהחלקים שמרכיבים את המלאכה יש דינים, לתוצאה, לפעולה ולפועל. זה מעלה שאלה האם חייבים על התוצאה או על הפעולה? האם נאסר שהאדם יפעל פעולה בשבת או שיצאו ממנו תוצאות? יכול להיות שאדם בישל, ואפילו רצה לבשל, בלי לעשות פעולת בישול, על ידי שעון שבת. חיישן מזגן בשבת וכד'. למעשה, מלאכה באופן פשוט, זה שלושת החלקים, אדם עושה פעולה ויוצאת התוצאה, הגעה ממצב א' למצב ב'. אבל אם שמתאיבן בסיר מים, אז לא היה בישול כי לא קרה לאבן כלום, היא לא הגיעה לשום מצב חדש.

ג. הוצאה כמלאכה²

גם בהעברת האבן מרה"י לרה"ר לא קרה לה כלום, לא הייתה הבאה ממצב למצב. כולם מודים לשאלה הזאת על הוצאה, זאת גמרא מפורשת בדף צ"ו, ע"ב: "מכדי זריקה תולדה של הוצאה, הוצאה גופא היכא כתיבא?"³ תוס' בשבועות מזכיר את הגמרא הזאת, הרמב"ן אצלנו מזכיר את זה, אנחנו יודעים שהוצאה הייתה במשכן, אבל זה לא מלאכה, היותה במשכן לא יכול להיות סיבה לאיסור. כמו ששמירה מפני גניבה אינה מלאכה. הרי גם בתוך הרה"י היה צריך לקרב, וזאת אינה מלאכה. בעצם בהוצאה לא קרה כלום, לא היה שינוי. זה פשוט שאלת הגמרא. כל הראשונים הוכיחו משם שצריך

2 קושיית הגמרא בדף צ"ו, ע"ב. דיוקי הראשונים בקושיה.

3 תוס' בדף ב', ע"א. לא הזכיר את הגמרא הזאת, המהרש"א מעיר על זה, נעסוק בזה בהמשך.

מקור להוצאה. הוצאה צריכה מקור כדי שנדע שהיא שייכת למלאכות. למה הגמרא לא שאלה את השאלה על מלאכת הוצאה כבר בדף ע"ג, ע"א ברשימת אבות המלאכה? למה היא חיכתה עד העיסוק בתולדה של הוצאה, בזריקה? נראה שהגמרא מקשה, אני לא יודעת שהוצאה אסורה בכלל, ופתאום אני מגלה שיש לה תולדות, שהיא לא רק אסורה אלא שהיא מלאכה. אני אולי יודע שהוצאה אסורה, מהפס' "אל יצא אל יוציא", אבל מה פתאום יש לה תולדות? הוצאה היכא כתיבא בתור מלאכה? גם אם יש פס' שאומר שהוצאה אסורה, היא אסורה כמו תחומין שאין לו תולדות, איסור אחר בשבת, לא אסורה באיסור "לא תעשה כל מלאכה". הגמרא צריכה לענות על שתי שאלות, למה הוצאה אסורה, ואולי התשובה הפשוטה היא הדרשה בעירובין⁴ "אל יצא אל יוציא", ולמה היא מלאכה, שתי שאלות שונות. אם היה רק הפס' "לא תעשה כל מלאכה", ופירושו עיין במשכן, לא היינו אוסרים הוצאה. אז למה יש לזה תולדה. אני יודע שיש איסור לא תעשה כל מלאכה, ואני יודע שהייתה במשכן הוצאה, ואני עדיין לא יודע שהוצאה אסורה. אומנם התוס' בדף ב', ע"א בד"ה "פשט" לא מביא את הגמרא מדף צ"ו, ע"ב במהלך ההסברה שלו שהוצאה היא מלאכה גרועה, אבל ההסבר להשמטה פשוט, כי תוס' אומר שגם אחרי הפס' של ויכלא העם הוצאה נשאר מלאכה גרועה. ודאי מסברא בעצמי לא הייתי אומר שהוצאה היא מלאכה, אבל גם אחרי הפס', אע"פ התירוץ של הגמרא מויכלא העם עדיין הוצאה מלאכה גרועה וצריך עוד פס' לכל תולדה וכו'. יכול היה תוס' להוכיח מדף צ"ו, ע"ב, זה היסוד לדבריו. הרמב"ן שואל כאן עוד שאלה שנובעת מאותה שאלה של הגמרא בדף צו ע"ב, גם אם לומדים את איסור הוצאה מהפס' "אל יצא", שיהיה איסור הוצאה כמו איסור תחומין. "כל העושה בה מלאכה יומת" לא כתוב לגבי תחומין, בתחומין ודאי שאין סקילה כרת וקורבן. ולמה הוצאה שונה? המשמעות הפשוטה כבר בע"ג היא שהוצאה היא אב ויש לה תולדות קורבן וסקילה, מדוע? נפק"מ נוספת להגדרה של הוצאה כמלאכה היא ליו"ט, כך כתוב בתוס' רא"ש. ביו"ט נאסרו מלאכות השבת, תחומין מותר ביו"ט. כך הסביר את הגמ' בביצה י"ב על "אין עירוב והוצאה ליו"ט". אולי הגמרא בצ"ו מכוונת בקושיה על מקור איסור הוצאה לכל הנפק"מ הללו, עונש, יו"ט ותולדות, בפירוש ודאי היא שואלת על התולדות.⁵

ד. מקור לימוד איסור הוצאה⁶

הגמרא בדף צ"ו, ע"ב עונה שהמקור להוצאה הוא הפס' "ויכלא העם". תוס' מביא את שיטת ר"ח שמסביר שלמדנו מהפס' שהוצאה קרויה מלאכה, לא שהיא אסורה, אולי בפס' מדובר על הוצאה ביום ראשון, אלא שהתורה קראה להוצאה מלאכה. והרי אסור בשבת לעשות כל מלאכה. אולי ההבנה הזאת של ר"ח מסבירה מדוע תוס' בדף ב', ע"א לא הביא את עניין הסקילה שהקשה הרמב"ן, כי ברור שעל הוצאה חייבים סקילה, למדנו מ"ויכלא העם" שהיא מלאכה, ועל מלאכה חייבים סקילה. הרמב"ן גרס בגמרא שהלימוד מהפס' "ויכלא העם" הוא על ידי גזירה שווה בין מלאכה שנאמר עליה "ויעבירו" לבין יוה"כ שנאמר בו "והעברתם". לפי ההבנה הזאת ברור למה יש קושיה על חיוב סקילה, כי גם אחרי התירוץ של הגמרא לשאלה הוצאה היכא כתיבא אנחנו יודעים רק שיש איסור הוצאה, גזירת הכתוב, ולא שהוצאה כלולה באיסור "לא תעשה כל מלאכה".

לפי ר"ח אני יודע אחרי תירוץ הגמרא שהוצאה היא מלאכה, וצריך לשאול לשיטתו, האם אחרי שגילתה לנו התורה שהוצאה היא מלאכה, האם צריך להגדיר זאת כחידוש? האם נכון להגיד שאחרי

4 עירובין דף י"ז, ע"ב.

5 אולי בגלל זה השאלה הובאה דווקא בצ"ו, כי השאלה היא בעיקר על התולדות.

6 תירוץ הגמרא בדף צ"ו, ע"ב. שיטת תוס', ר"ח והרמב"ן.

חידוש התורה יש לנו עדיין תימא עצומה מדוע היא חידשה את מה שחידשה, גזירת הכתוב שהוצאה היא מלאכה, ואי אפשר ללמוד מהחידוש של הוצאה איסורים נוספים, תולדות. כל דברי התורה הם חידושים עצומים, אלא אחרי שהתורה לימדה אותנו אנו מבינים אותם, וידעים ללמוד מהם, זה נקרא בניין אב, האם גם הוצאה היא כזאת? אני יודע שהוצאה אסורה, האם גם הוצאה של עני וגם הוצאה של עשיר? אני לא יודע למה התורה אסרה הוצאה, אבל אני יודע מה התורה אמרה לי על הוצאה, שהיא מלאכה, וממילא אני יודע מהי מלאכה ומה דיניה. למה שלא נלמד אחרי שהתורה לימדה אותנו זאת? הרמב"ן שלמד בגזירה שווה מיוה"כ יש לו קושיא על הלימוד של סקילה ועני ועשיר וכו', ובהסברו אליבא דר"ת תירץ שיש שני פס' וכו' במהלך של תוס'.⁷ אבל לר"ח אולי אין חידוש.⁸

למרות שתוס' מביא את ר"ח בדף צ"ו, ע"ב, בכל זאת בדף ב', ע"א הוא אומר שאי אפשר ללמוד בלי פס' איסור הוצאה בעשיר ועני, אע"פ שלומדים סקילה בלי פס'. אפשר לראות פה שלוש שיטות, הרמב"ן אומר שאפילו סקילה לא למדנו, למדנו איסור ולא מלאכה. ר"ח אומר שהוצאה מלאכה רגילה, אין קושיא על סקילה, וגם אין קושיא על תולדות. לר"ח בנקודה הזאת יש הבדל גדול מהרמב"ן, איני יודע שהוצאה אסורה אלא שהיא מלאכה. עדיין, גם אם הוצאה היא מלאכה, תוס' שואל, כשיטה שלישית, האם יש תולדות. אפשר להסביר כך את הניסוח "מלאכה גרועה" ולא "חידוש" כמו הרמב"ן, זאת מלאכה, חייבים עליה ככל מלאכה, אבל היא גרועה, אין לה תולדות. סקילה אני יודע כי סקילה נאמרה על מלאכה, אבל תולדה אינני יודע. תולדה לא נאמרה על מלאכה אלא על אב מלאכה, ולא למדנו מהפס' שהוצאה היא אב, רק שהיא מלאכה.⁹

ה. דיוקים בשיטות הראשונים בחסרון מלאכת הוצאה¹⁰

התוס' אמר שהקושי בהוצאה הוא המעבר מרה"י לרה"י. תוס' מתייחס לכאורה לתוצאה של המלאכה, שאין בה שינוי. הרמב"ן והרשב"א הקשו על פעולת הסחיבה ממקום למקום בתוך רה"י, נראה שהנקודה היא הפעולה ולא התוצאה, הרי אותה הפעולה נעשית בתוך רה"י ומותרת. כך מוסברת גם המשוואה של הרמב"ן והרשב"א בין דבר גדול לגרועת קושיא על הוצאה. לכאורה המשוואה הזאת אינה קושיא כלל, כי אין שייכות לגודל, הוצאה היא מלאכה, וטלטול לא. כמו שאין להקשות הרי להזיע מותר בשבת, מדוע אסור להדליק אור במתג? אין קשר בין הדברים, מלאכה היא עניין הגדרתי ולא עניין כמותי. אלא נראה שהם מתייחסים לפעולה עצמה. וכך אולי גם מתפרש המשך דבריהם בקושיא שבשאר מלאכות לא מצינו הבדל בין רשויות, כאילו שהם הקשו מדוע אין הבדל בין כותב ברה"ר לכותב ברה"י. מהקושיות שלהם נראה שהם הבינו שהסחיבה עצמה אסורה. הם שואלים שלוש שאלות שלכאורה התשובה אליהם היא אחת, אין איסור על פעולת הטלטול אלא להעביר מרשות לרשות, על תוצאה הטלטול. השיטה שלהם הרבה יותר קיצונית מתוס'. תוס' אמרו שאין שינוי בהוצאה, ואם יש שינוי אז אותו השינוי קיים גם בהוצאה מרה"י לרה"י. מהרמב"ן והרשב"א משמע שבסחיבה לא קורה שינוי ממצב למצב שייגדיר אותה כמלאכה, ואם יש שינוי בסחיבה אז גם בתוך הרשות יש סחיבה ודבר גדול יותר קשה יותר לסחיבה ולא משנה מהיכן להיכן והיכן מתרחשת

7 הרמב"ן עצמו הביא עוד שני הסברים אחרים, שונים מתוס', לכפילות עשיר ועני במשנה, שבהם לכאורה הוא לומד למעשה כר"ח, שהוצאה אחרי שנתחדשה אסורה ככל מלאכה.

8 תוס' לא משתמש במילה חידוש, אלא במילים "מלאכה גרועה", ואולי יש לדקדק בזה, ואולי מהרשב"א שמחליף בין מלאכה גרועה לחידוש משמע שאין הבדל בין המילים.

9 בהמשך יתבאר יותר מדוע לא פשוט שלמלאכה יש תולדות.

10 תוס', רמב"ן ורשב"א.

הסחיבה.¹¹ לכן מבין הרמב"ן שהדבר הזה הוא טלטול בעלמא שחידשה התורה שאסור, ואחרי החידוש אני יודע שהטלטול אסור.

כל זה בהווה אמינא, לפני הפס'. אני יודע שהוצאה הייתה במשכן, ואני מסתפק האם היא מלאכה או טלטול בעלמא. ואחרי הפס', בשלב התירוץ, פשוט יותר להבין את הרמב"ן דווקא אם נגיד הפוך משיטת תוס'. כשהיה כתוב לא תעשה כל מלאכה כבר הסתפקנו לגבי הוצאה בגלל שבתוצאה שלה יש שינוי, כי היא מביאה למצב חדש. ואולי המעשה שבה אינו רק טלטול, הוא נראה מלאכה, והפס' חתם זאת. אחרי שגילתה התורה שאסור בשני פס' אז אסור לכל דבר, אהדריה לכלייה. לא צריך פס' ללמוד עני ועשיר ולא לחיוב כרת וסקילה. בנקודה של ההווה אמינא שונה הרמב"ן מר"ח, במקור הדברים, שהרמב"ן הסתפק מצד הפעולה האם זאת מלאכה או טלטול בעלמא, ואחרי שהפס' אסר אני יודע כבר שזה מלאכה, ור"ח לא היה לומד מעצמו ואף לא מסתפק ללמוד שהוצאה אסורה, כי אין תוצאה חדשה למעשה, אבל אחרי שהתורה קראה להוצאה מלאכה, היא מלאכה לכל דבר ועניין. כי בתור טלטול, בתור מעשה, אפשר להבין שיש כאן מעשה. אבל בתור תוצאה, אין כאן שום תוצאה.

לעומת הרמב"ן ור"ח שמשבירים שהייתה קושיה והפס' תירץ אותה לחלוטין, שיטת תוס' היא שלולי שהיה פס' לא הייתי יודע שהוצאה אסורה, וגם אחרי שאני יודע שאסור אינני יודע תולדות, לכן צריך עוד פס', "אל יוציא". אפילו אחרי הפס' "ויכלא העם" זה מלאכה גרועה. אפילו אם גורסים בגמרא כר"ח. לכאורה למה שלא יהיה תולדות? למה תוס' לא לומד גם תולדות אחרי שהתורה חידשה שהוצאה היא מלאכה? אם לומדים מ"אל יצא" את איסור הוצאה או יותר מובן שלא יהיו תולדות, כי זאת לא מלאכה אלא איסור רגיל, אבל אחרי שלמדנו מ"המלאכה הייתה דים" למה לא ללמוד גם תולדות?¹² תוס' הסביר שהצורך בשני פס' נובע מהיות הוצאה מלאכה גרועה, וכבר הסבר זה אולי אינו לפי שיטת ר"ח, אבל גם לשיטת ר"ח, הגמרא בדף צ"ו, ע"ב למדה שהתולדות של הוצאה חייבות להיות במשכן. למרות שסתם תולדה למלאכה היא סברא, ולא צריכה להיות במשכן בעצמה. בהוצאה לא מספיקה סברא, כך מפורש בגמרא שמחפשת מקור לזורק, ומחפשת אחרי מקור להולכת ד' אמות ברה"ר. תוס' בדף ב' מביא את החיפוש הזה בגמרא כראיה לשיטתו, ולכאורה הנקודה הזאת צריכה ביאור גם לשיטת ר"ח. אם היינו אומרים כרמב"ן שהוצאה היא חידוש, "אל יוציא", או העברה מיוה"כ, יותר ברור המושך החיפוש הגמרא את מציאות התולדות במשכן, כיוון שאני לא מבין את א' אינני יכול להשליך על ב' בוודאות, אין לי סברא מדויקת. תוס' לומד מהגמרא בצו: שגם אם אני מבין את א' ומשליך על ב', גם אם אני יודע שזאת תולדה, זה לא מספיק כדי לאסור. לא מספיקה סברא. ושיטתו צריכה ביאור.

11 עיין לעיל בהגדרת המושג מלאכה בסעיף ב'. יוצא לכאורה שקושיית הרמב"ן היא שאפילו אם מעבר חפץ מרל"ר הוא שינוי אמיתי בחפץ, אין מעשה שעשה את השינוי, כמו אדם שנכנס לחדר והמזגן נדלק באמצעות חיישן, יש תוצאה ואין פעולה.

12 אפשר להוסיף כאן עוד קושיה שמובילה אל אותה נקודה. ר"ת בתוס' בשבועות דף ה', ע"ב הקשה מדוע המשנה בדף עג ע"א כללה הכנסה בהוצאה, והרי המשנה סופרת רק את אבות המלאכה, ותיירץ שזה נובע ממלאכה גרועה, משמע מדבריו שחידוש הוא שיש תולדות להוצאה. גם אחרי שידעים שזה אב מלאכה עדיין לא יודעים שיש תולדות. כלומר המשנה בע"ג חידשה שני חידושים, שהוצאה היא מלאכה ושיש לה תולדות כמו שאר האבות, ונקודה זאת צריכה ביאור, מה החידוש הגדול בתולדות שגם אחר שיש פס' שמגדיר הוצאה כמלאכה והדבר כולל את כל דיני מלאכה אעפ"כ תולדות אין ללמודות?

ו. הגדרת המושג תולדה¹³

כדי להבין את שיטת התוס' ואת פשט הגמרא בדף צ"ו, ע"ב צריך באופן כללי הסבר מהן תולדות. תוס' בבכורות בדף כ"ה, ע"א ד"ה "ואמר" אומר שתולדות יש רק באיסור לא תעשה כל מלאכה, בשבת, אבל לא באיסורים אחרים. תוס' שם אומר זאת לגבי איסור גזית בכור וקצירת תבואה לפני העומר לא מסביר את טעם החילוק. ע"פ החילוק של תוס' אפשר להבין גם את דברי המנחת חינוך¹⁴ שאין תולדות בזריעת נחל איתן, אין איסור השקיה, וכך בפשטות שייך לומר בדין דין הוצאת כזית מהפסח מן הבית, שזריקה תהיה מותרת. כי אין תולדה בשאר איסורים. נראה שהסבר לחילוק הוא שלפעולות אין תולדות, רק למלאכות יש. אם מהשאסור זה מלאכת זריעה אז יש שייכות להשקיה בתוך זריעה, אם אסור לזרוע בתור פעולה, אין קשר לפעולת השקיה, הרי אלו שתי פעולות שונות. תולדה בפשטות זה בנין אב, שני דברים זהים שנאסרו באיסור אחד. מה הקשר בין זריעה להשקיה בשבת, מדוע הם דברים זהים? הגמ' אומרת כי שניהם אצמוחי פירא, ואצמוחי פירא אסור לא פעולת הזריעה. לכן למלאכות יש בניין אב לתולדותיהן, לפעולות אין בניין אב לפעולות אחרות. אין דמיון בפעולות, המעשה הוא שונה, יש דמיון במלאכה שהן גורמות, אולי נאמר בתוצאות שהן גורמות. שם הפעולה, תכלית הפעולה, מוגדר מתוצאתה. יש אולי הסבר אחר לחילוק התוס' בבכורות. הגמ'¹⁵ אומרת שיש פס' לתולדות "נהנה" "מהנה". כלומר צריך פס' ללמד חיוב תולדות, תולדות הם חידוש, אין קשר סברתי בין האב לתולדה, בלי הפס' לא היינו אומרים מעצמנו שהתולדה אסורה, זה לא בניין אב. מה הקשר בין זריעה להשקיה, כל איסור עומד בפני עצמו, ואין שום מקום ללמוד ממנו לפעולות אחרות, בניין אב לא מסוגל לקשר את שני העולמות. לא בככור, לא בנחל איתן, וגם לא בשבת, אלמלא היה פס'. אבל יש על הסבר זה קושיה מסוגיה לגבי שביעית. הגמ' במ"ק¹⁶ למדה שאין תולדות לאיסורי שביעית כיוון שנכתב בפס'¹⁷ גם זריעה וגם זמירה שהיא תולדה של זריעה, ויוצא מהפס' שדווקא תולדה זאת של זמירה אסורה, ואילו שאר תולדות מותרות מדאורייתא, ואסורות רק דרבנן. משמע שאלמלא היה כתוב זמירה היינו לומדים תולדות בעצמנו, שתולדות זה הפשט הברור באיסור זריעה, והפס' מחדש שאינו הולכים בדרך הפשוטה ואינו לומדים תולדות ולכן מוסיף וכותב זמירה. כלומר צריך פס' מפורש כדי לא ללמוד תולדות. לכן נראה שהחילוק מבכור הוא חילוק בין פעולה למלאכה כמו שהוסבר לעיל. במלאכות האיסור מוליד תולדות, זה בניין אב, זה סברא. אבל בפעולות אין תולדות כי אין דמיון בין פעולת השקיה לפעולת זריעה. בשביעית צריך לשבות, לשבות ממלאכה, לא פעולה ספציפית של זריעה אסורה, אלא צריך שביטה ממלאכה. צריך לשבות ממה שזרוע עושה בקרקע, לא מהפעולה של הנחת הזרעים, וכך גם בשבת, ובככור לא, כי שם נאסרה פעולת גזיה ולא מלאכה, ולפי הסבר זה למושג תולדה אולי נמשך גם להוצאה, שהוצאה היא פעולה ולא מלאכה.¹⁸ ואולי אין ראייה שתולדות בשבת נלמדות בבניין אב מהגמרא בשביעית, כי היה מקום

13 ביאור שיטת תוס' בבכורות לגבי תולדות לאיסורים.

14 תקלא ס"ק, ד'.

15 שבת ע', ע"א ועוד מקומות.

16 דף ב', ע"ב למטה.

17 ויקרא כ"ה, ד'.

18 להסברה הזאת של הגדרת מלאכה ולתולדה יש עוד ראייה בראשונים, מהשיטה מקובצת בב"ק בדברי המהר"י כ"ן. גם שם יש אבות ותולדות, התורה אמרה בור ואנו לומדים ממנו תולדות, וזה מובן, בניין אב. המהר"י כ"ן שואל איך אפשר ללמוד בלי פס' את התולדות בנויקין, הרי בשבת למדו עם פס'. לכאורה התולדות רחוקות מאוד מהאב, לא מספיק בניין אב, ומתרחק שלא צריך פס', אפשר ללמוד מבניין אב, ובשבת צריך פס' כי היינו טועים להצריך שצריך שהתולדה תהיה במשכן, בגלל שהמשכן הוא סיבת האיסור, ולכן הפס' בא לאפוקי מההוה אמינא הזאת. לכאורה יש גם ראייה משביעית, אבל הוא לא מוכיח.

לומר שיש חילוק בין איסור פעולה לאיסור תוצאה. יש חילוק אם התורה אסרה פעולה, מלאכה, או תוצאה. התורה לא אסרה שזריעה תתרחש בשבת, אלא אסרה שהאדם יעשה מלאכת זורע. שהאדם לא ישבות. אבל אולי בשביעית התורה אסרה תוצאה, אסרה התרחשות זריעה, לא מלאכה. וכך נכון אולי להסביר גם הוצאת כזית מהפסח. שאיסור התורה הוא על התוצאה. אסור שהפסח יהיה בחוץ, לא להוציאו. ולכן צריך פס' בשביעית כדי שלא יהיו תולדות, כי שביעית זה איסור בחפצא כביכול, הקרקע צריכה לשבות, וכשמדובר בחפצא, מאוד ברור שיש תולדות מבניין אב. בשבת התוצאה רק מגדירה את הפעולה כפעולה, וזה אולי לא מספיק לתולדות, אולי לאדם יש איסור לעשות את הפעולה הזאת כי אז הוא לא שובת, אבל פעולה אחרת, שתוצאתה זהה תהיה מותרת כי הוא עדיין שובת, כי היא אינה חשובה פעולה. בשביעית התוצאה עצמה אסורה כשהיא קשורה באדם מישראל, לא הפעולה. יש ראייה לחילוק הזה בין גברא לחפצא כי הגמרא במו"ק מזכירה גם כלאיים, דנה על תולדות כלאיים, ושם נראה שרק ההסבר האחרון על איסור תוצאה מתיישב בפשטות. וכך יוצא שרק לגבי איסורים של תוצאה בחפץ יש סברא פשוטה לאיסור בבניין אב וצריך פס' כדי להתיר, אבל באיסורים של האדם לעשות פעולות מסוימות אי אפשר ללמוד בבניין אב של תוצאה וזה לאיסור פעולות אחרות. אלא אם כן יש פס', "הנה מהנה", שמלמד אותנו שגם למלאכות שבת יש תולדות שמוגדרות על פי התוצאה שלהן.

ז. לימוד תולדות בהוצאה¹⁹

בהוצאה, אחרי שידועים שהיא אסורה, ואפילו כשלומדים שהיא אסורה בגלל שהיא מלאכה, כשיטת ר"ח, ועונשיה כמלאכה רגילה, אומר תוס' שעדיין זאת מלאכה גרועה ותולדותיה לא נאסרות. כל התולדות שלה מותרות אלמלא שנמצא עוד סיבות לאסור. תוס' אומר עוד יותר מזה, אפילו אם נמצא פס' לאיסור תולדה מסוימת, עדיין שאר התולדות יהיו מותרות כל עוד אין סיבה לאוסרם. הם יהיו אסורות אם יש בהן עוד גורם, היו במשכן או פס' מיוחד. תוס' עקבי בזה. בשאר המלאכות כל תולדה אסורה כי המלאכה אינה גרועה, וממילא היא כוללת באיסורה את התולדה שלה. הוצאה היא מלאכה גרועה. אנו מסופקים בה, היא פעולה או מלאכה או שניהם? לשיטת הרמב"ן והרשב"א אנו מסופקים בפעולה, והפעולה נאסרה באיסור חמור כמלאכה. לשיטת תוס' בגלל שאופי הטלטול הוא מרה"י לרה"ר, תוצאה קלושה. התוצאה של הוצאה אינה בעלת מספיק משמעות כדי לאסור תוצאות אחרות דומות לה, מלאכות גרועות שהתוצאות שלהן חסרות משמעות או שהפעולה שבהם אינה חשובה מספיק ונאסרו על ידי פס' מיוחד שהגדיר אותם כמלאכה מבחינת הדינים, הם כמו בכור מחינת שייכותם לאיסורים אחרים. אין להם תולדות מותרות כי אין להם תולדות כלל. לפעולות אין תולדות, למלאכה גרועה אין מספיק משמעות כדי שיהיו לה תולדות. גם לשיטת תוס', מלאכה גרועה היא כמעט יותר פעולה מתוצאה. אם כך, איך מועיל שהתולדה הייתה במשכן כדי לאוסרה? תוס' כותב בפירושו שאם הייתה התולדה במשכן זה מספיק, כך מפורש בגמרא בדף צ"ו, ע"ב. אנו מבינים גם בלי היות התולדה במשכן שמבחינת הסברא היא תולדה, אבל אין איסור לתולדות שלפעולות, אז איך מועיל היותן המושכן? הרי היו דברים במשכן שאינם אסורים, ויש פעולות שמסברא הן תולדות שאינן אסורות, אז מדוע כשהן ביחד זה מועיל. מה נותן היותן במשכן? צריך להסביר שהמשכן הוא סיבה לאיסור המלאכה בשבת ולא רק סימן לאיסור מלאכה.²⁰ האיסור הוא לעשות את המלאכות שהיו במשכן כי אסור להמשיך את מלאכת המשכן בשבת. אב המלאכה זורע אסור וגם תולדתו השקיה אסורה, כי שתיהן היו במשכן, משקה היה במשכן בתוך מלאכת זורע. ואם הוא לא היה כלול

19 הסבר חיפוש הגמרא אחרי מקורות איסור לתולדות.

20 עיין לעיל סעיף א'.

בתוך מלאכת זורע הוא היה מותר. למה אסור לזרוע? כי זריעה וכל התולדות שנלמדות ממנה היו בעצם במשכן ואסור לעשות מעשים שהיו במשכן בשבת. המקור לדיעה על היותם שם הוא האב, אבל הסיבה לאיסור היא היותם במשכן. תולדות הוצאה לא היו במשכן, ואם היו הם היו אסורות. הסברא מגדירה בכל המלאכות שהתולדה היא בדיוק אותו הדבר כמו האב, וממילא הייתה במשכן ואסורה כי הייתה במשכן. ובהוצאה אין יכולת לומר שהתולדות נמצאות בתוך האב, כי היא מלאכה גרועה, היא בקושי הייתה בעצמה במשכן כמעשה, וגם אחרי שהפס' מגדיר שהיא מלאכה אין בה את תולדותיה. הפס' רק הגדיר אותה כמלאכה. לכן הפס' שלימד שהוצאה אסורה היה מקור ללמוד ממנו שגם התולדה, אם הייתה במשכן, היא מלאכה אסורה, לא סיבה לאיסור אלא מקור להתייחס לפעולה הזאת כמלאכה, וסיבת האיסור היא היותה במשכן, כי אסור לעשות מלאכות שנעשו במשכן בשבת.

ה. הגדרת המושג הכנסה²¹

על פי ההסבר הזה של המושג תולדה צריך להסביר את מקומה של הכנסה ביחס להוצאה, כי לגבי הכנסה הגמרא מבינה בפשיטות שלומדים אותה מסברא ולא מחפשת את היותה במשכן. כדי להסביר זאת צריך להתבונן מהו המעשה שעליו חייבים כרת או סקילה במלאכת הוצאה. בפשטות המעשה הוא הוצאה החוצה, במילה הוצאה מקופלת המילה "החוצה", כלומר לרה"ר. ממילא מי שמכניס לא שייך כלל, זה אפילו לא תולדה.²² מה הקשר בין הכנסה להוצאה אם כן? זאת לא אותה התוצאה על ידי מעשה אחר אלא פעולה עם תוצאה שונה לחלוטין. לפי תוס' זאת שאלת הגמרא בדף צ"ו, ע"ב, אחרי שאני יודע מהפס' שהוצאה אסורה, "אשכחן הוצאה, הכנסה מנלן?" אנחנו יודעים שהכנסה הייתה במשכן, ולפי תוס' אם הכנסה הייתה תולדה אז היותה במשכן מספיק כדי לחייב, אחרי שהפס' מלמד שהוצאה היא מלאכה. אלא שהכנסה היא אפילו לא תולדה. אין בה שום דבר מהוצאה, שום הוצאה החוצה, לרה"ר. כך גם אם לומדים מהפס' "אל יצא אל יוציא", אותו הקושי, הכנסה מנלן?

הגמרא מתרצת, "מכדי מרשות לרשות הוא", אל תטעה לחשוב שהוצאה היא המרכז, מרשות לרשות הוא המרכז, אפשר היה גם לכתוב העברה. המרכז הוא לא היות החפץ ברה"ר בסוף המעשה אלא השינוי בין המצב הראשון לאחרון, שינוי הרשויות. גם התנא במשנה בע"ג, כתב שאב המלאכה הוא המוציא מרשות לרשות, לא המוציא מרה"י לרה"ר. מה שנאסר הוא ההעברה, לא ההוצאה, השינוי ברשות הוא העיקר.²³ לפי הסבר זה המסקנה המתבקשת היא שהכנסה היא אב המלאכה, היא הוצאה ממש. כך כותב הרמב"ן בגמ' בדף ב' בדעת רב פפא, כך משמע מהרמב"ם בפ"ב הל' ח', ובלח"מ שם. כשאדם מכניס הוא עושה אותו הדבר ממש כמו אדם שמוציא. ואם היה כתוב "המעביר מרשות לרשות" ולא המוציא, ודאי היינו מבינים כך, שהכנסה היא אב מלאכה, אם באמת השינוי היחסי בין המצבים הוא המלאכה.

אבל הגמרא בצ"ו בפירוש אומרת שהכנסה היא תולדה, וגם התנא השתמש במילה "המוציא" דווקא, ולא המעביר. זאת הוצאה במהות, בתוצאה, אבל באופן אחר, בדרך של הכנסה. ההעברה נעשתה באופן של מרה"י לרה"ר, והיא מוגדרת מלאכה בגלל שינוי המצב, זה מהותה. במשכן ההעברה הייתה באופן של הוצאה, כך ב"ויכלא העם מאביה" וב"אל יצא אל יוציא" שמלמדים על המלאכה. גם הכנסה הייתה במשכן, אבל היא בצל, היא לא האופן של שינוי רשות שאותה הזכירה התורה. הוצאה החוצה

21 הסבר קושיית הגמרא ותירוצה על הכנסה בדף צ"ו, ע"ב.

22 אולי זה שייך להסברת המילים "שתיים שהם ארבע בפנים ובחוץ", בהסבר השני שמביא הרמב"ן "כפנים היינו לחפץ שהוא כנס בפנים". להכניס זה לבפנים, להוציא זה החוצה.

23 בין אם נדגיש לרמב"ן את המעשה, הטלטול, ובין אם נדגיש לר"ח את המלאכה, השינוי היחסי בין המצב הראשון לשני בתור פעולה או בתור תוצאה.

היא המלאכה שנכתבה בתורה כמלאכה באופן שהיה במשכן. במלאכות שבת צריך להביט גם על האופן ולא רק במהות. גם זורק הוא הבחנה רק באופן, לא נעשה פחות שינוי מצב ממוציא רגיל, נעשה אותו הדבר, רק בדרך של זריקה, וכן במושיט, וכן גם הכנסה. כי המהות היא שינוי הרשויות, וכל אלו זה רק אופנים שונים. לכן הכנסה היא תולדה, כי היא אופן אחר.

הגמרא בדף ב', ע"ב אומרת עוד יותר מזה, "תנא להכנסות קרא הוצאות". הגמרא מסבירה זאת כי עקירת חפץ ממקומו היא העיקר. הכנסה היא הוצאה של החפץ ממקומו. זה הסבר נוסף במהות המלאכה, והסבר זה מפורש כמעט לגמרי בדברי הרמב"ן. יוצא כאן הסבר שלישי במילה הוצאה:

א. הוצאה החוצה.

ב. הוצאה כמובן של העברה.

ג. הוצאה ממקום החפץ.

מצד החפץ אין משמעות למקום שבו הוא נמצא אלא לעקירה מהמקום שבו הוא היה, זה השינוי המשמעותי. בגמרא לא מובן שהמילים הללו הם ביאור שם המלאכה. אפשר להבין שזה רק ביאור לשון התנא ולא הגדרה מהותית. לכאורה מהגמרא בדף צ"ד, ע"א לגבי הוצאה של המת כמלאכה שאינה צריכה לגופה מוכרח להבין שההגדרה של מלאכת הוצאה אינה כהגדרה של עקירת החפץ ממקומו. רק עקירה על מנת להביא למקום אחר היא המלאכה שהייתה במשכן, סתם עקירה היא רק ביטול מציאות ולא יצירת מציאות חדשה. העברה מרשות לרשות היא יצירה של מציאות חדשה, העקירה היא חלק מהשינוי החיובי שאני רוצה לפעול בחפץ, אבל רק עקירה, זה ביטול המציאות בלי יצירה חדשה.²⁴ ולכן יותר פשוט לומר שהביטוי של הגמרא על "עקירת החפץ ממקומו" היא רק הסבר לשם המלאכה ולא הגדרה למהות המלאכה.

לסיכום, יוצא שהכנסה היא ממש אותו המעשה כמו הוצאה, ההבחנה באופן המעשה היא מגדירה אותה כתולדה בגמרא בדף צ"ו, ע"ב, אבל זאת הבחנה באופן שאין לה מספיק משמעות כדי להצריך שתהיה במשכן בפני עצמה. אומנם הגמרא בדף מט ע"ב אמרה בפירוש שהיה הייתה, אבל הגמרא בדף צ"ו, ע"ב לא נצרכה אפילו להיותה במשכן בפני עצמה, כי היא הייתה בשכן בפני עצמה כבר בהוצאה עצמה, כל כך הייתה שיש מי שהגדיר אותה כאב המלאכה עצמו.

ט. הוצאה שעשיר והוצאה דעני²⁵

יש הבחנות דקות יותר באופן הפעולה. לפעמים הבחנה באופן הפעולה היא הבחנה בין אב לתולדה, ולפעמים היא הבחנה בין אסור למותר כמו ההבחנות במושיט²⁶ באופן הפעולה שצריכה להיות כמו במשכן. ההבדל בין הוצאה של עני להוצאה של עשיר היא הבחנה באופן הפעולה. מה היה במשכן? בפשטות הייתה רק העברה של העשיר אל העני שעומד בחוץ. לא הייתה משיכת החפץ על ידי העני. זאת פעולה אחרת. האם זה פחות מהוצאה של העשיר? היחס בין האדם הפועל לחפץ הנפעל הוא שונה. זה לא פעולה שלממה של מעביר חפץ אל יעד מסוים, כי היעד, המקבל, נמצא. הרמב"ן אומר בכיוון ההפוך לגמרי, שהוצאה שלממה היא משיכה, לקיחה אל הרשות שבא אני נמצא. וזה פחות באופן הפעולה אלא מצד חשיבות הפעולה. לא מצד החפץ והעברתו אלא מצד הגברא המעביר שיותר

24 ברמב"ן על הגמרא בדף ב', ע"ב משמע שהעקירה עצמה היא המלאכה, ולכאורה זה קצת קשה. הרמב"ם בפירוש המשניות מסביר בפירוש המילה הוצאה היא העברה, שכל הכנסה היא הוצאה וכל הוצאה היא הכנסה. וממילא לשיטתו נאמר שהגמרא בדף ב' ע"ב הסבירה את לשון התנא ולא את שם המלאכה.

25 הסבר הצורך שלהם בפס' לשיטת תוס'.

26 משנה בדף צ"ו, ע"א.

מעביר כשהוא לוקח מאשר כשהוא משחרר מאחזיתו. נראה שהרמב"ן מתייחס יותר למשמעויות של הפעולה במובן סובייקטיבי יותר.²⁷ מכל מקום, אנחנו מבינים שיש בעשיר ועני אופנים שונים לגמרי של ביצוע הפעולה, ויש לזה משמעות כדי לחייב בהם.

---

27 העניין באובייקטיבי וסובייקטיבי הוא שאלה כללית בסוגיות בשבת. זומר ואינו צריך לעצים, זה אינו זומר. ואם צריך, זה חייב. ההגדרה כאן היא סובייקטיבית. ואם קוצר אשכוליות, האם גם שם כשאינו רוצה אותם יגדיר שלא יהיה חייב. לכאורה מלאכה מוגדרת כאובייקטיבית. קשה להבין שאע"פ שלשני מעשה מסוים חשוב כיוון שאצלי המעשה לא חשוב אני פטור.